

Sumqayıt şəhər Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana sistemi

S.Vurğun adına Mərkəzi Kitabxana

Metodika – bibliografiya şöbəsi

Azərbaycan ədəbiyyatında İlyas Əfəndiyev zirvəsi

Metodik vəsait

Sumqayıt - 2014

İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

2014-cü ilin may ayında Azərbaycanın xalq yazıçısı, respublika Dövlət mükafatı

laureatı, görkəmli dramaturq İlyas Məhəmməd oğlu Əfəndiyevin anadan olmasının 100 illiyi tamam olur. İlyas Əfəndiyev klassik ədəbi fikrin böyük ənənələri zəminində öz üslubunu yaradan sənətkar kimi xalqımızın söz sənəti xəzinəsinə dəyərli töhfələr vermişdir. Yazıçının bədii nailiyyətlərlə zəngin irsi ədəbiyyatımızda yeni mərhələnin təşəkkülünə səmərəli təsir

göstərmişdir. Azərbaycan teatr səhnəsinin müasir simasının formalaşmasında İlyas Əfəndiyev dramaturgiyası özünəməxsus əhəmiyyətli yer tutur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, milli ədəbiyyatın inkişafında mühüm xidmətləri olan İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyinin keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təkliflərini nəzərə almaqla, xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər planını hazırlayıb həyata keçirsin.
2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 16 yanvar 2014-cü il.

Həyatı

Ilyas Məhəmməd oğlu Əfəndiyev 1914-cü il may ayının 28-də Qaryagində (indiki Füzuli şəhəri) tanınmış və hörmətli tacir ailəsində anadan olmuşdur. Nəsilliklə oxumuş ruhani və varlı tacir ailəsindən çıxmış Məhəmməd kişi 1884-cü ildə anadan olmuşdur. Onun ata-babası bütün Qarabağda tanınan, kasıba, yoxsula əl tutan, xeyirxah və alicənab adamlar idilər. Bu ailənin bir qolu tacir nəslinə mənsub olub alqı-satqı işlərilə məşğul olmuşdur. Digər qolu isə ruhani təhsili almış, savadlı axund və üləmalardan ibarət idi. Yazıçının atası Məhəmməd Əfəndiyev həmin ailənin ticarətlə məşğul olan qoluna mənsub olmuşdur. O, 7 - 8 yaşında olarkən atası vəfat etmiş, anası ərə getməyərək bütün ömrünü dörd kiçik oğlu ilə bir qızını boya-başa çatdırmağa sərf etmişdir. Məhəmməd Əfəndiyev kənddə beşillik rus-tatar məktəbini əla qiymətlərlə bitirmiş, rus dilini mükəmməl öyrənmişdir. Məktəbi bitirdikdən sonra Qaryaginə köçərək yeznəsinin yanında kənd təsərrüfatı alətləri satan mağazada işləmişdir. Bir müddət sonra həmin ticarətlə müstəqil məşğul olmuşdur. O, Rusiyanın müxtəlif şəhərlərilə, Təbrizlə, İstanbulla ticarət əlaqələrinə girmiş, bir neçə həmkarı ilə birlikdə mal gətirib satmaqla var-dövlət sahibi olmuş və böyük hörmət qazanmışdır. Əfəndiyevlər ailəsi Sovet hakimiyyəti dövründə, 30-cu illərdə ciddi təqiblərə məruz qalmış, onların ata-baba mülkü əllərindən alınmış, ailənin bəzi üzvləri "xalq düşməni" kimi güllələnmiş, bəziləri həbs edilərək vətəndən uzaqlara sürgün olunmuşdur. Yazıçının atası Məhəmməd Əfəndiyevə "kulak" damğası vurularaq evi, böyük mülkü, bağı zəbt edilmiş, "səs hüququndan" məhrum olunmuşdur. Ağır sıxıntı və ehtiyac içərisində yaşayan Məhəmməd Əfəndiyevin ailəsi mağazadan ərzaq malları, pal-paltar almaq hüququndan belə məhrum edilmişdir. Lakin yazıçının nənə və babaları bolşeviklərin ağılığından əvvəlki illərdə yüzlərlə yoxsul ailələrə əl tutan, kasıblara kömək edən xeyirxah və səxavətli adamlar kimi yadda qaldıqlarından, qohum-qonşu dar ayaqda bu ailəyə gizlin də olsa kömək edirdilər. Yazıçı bu illərin hadisələrini xatırlayaraq qeyd etmişdir: "Bizim ailəmiz çox ağır vəziyyətdə idi. Atam səs hüququndan məhrum edildiyi üçün uzun illər işsiz qaldı. Yeddi uşağın böyüyü mən idim. Atamın vaxtı ilə tikdirdiyi böyük evimiz əlimizdən alınmışdı. Bizim doqquz adamdan ibarət ailəmizə hökumət tərəfindən zəbt edilmiş evimizin ikinci mərtəbəsində iki balaca otaq vermişdilər. Balaca qardaşlarım yemək stolunun altında, üstündə yatırdılar". Çoxuşaqlı həmin ailədə ciddi nizam-intizam var idi. Anaya məhəbbət, ataya hörmət ailədə ciddi əməl olunan qaydalardan idi. Ailədə böyük-kiçik seçilirdi, hərənin öz vəzifəsi var idi. Uşaqlar kiçik yaşlarından zəhmətə, əməyə alışmışdılar. Ata çox ciddi və zəhmli olsa da, ana mülayim və rəhmdil idi. Ailə üzvləri arasında qarşılıqlı hörmət hökm sürürdü: təbiətə məhəbbət, mütaliyəyə, kitaba maraq ananın təsirindən irəli gəlmişdi. Bütün müsəlman ailələrində olduğu kimi Əfəndiyevlər ailəsində də ata əsas şəxsiyyət idi və bütün problemləri o həll edirdi. Qarabağın aran rayonlarında yaşayan yüzlərlə başqa ailə kimi Məhəmməd kişi də ailəsi ilə bərabər yay aylarında yaylağa – Şuşaya köçərmiş. İlyasın uşaq illərinin müəyyən hissəsi Şuşada keçdiyindəndir ki, yazıçının yaradıcılığında Şuşa və Qarabağ mövzusu mühüm yer tutur.

Bu ailənin xoş günləri, İlyasın uşaqılıq illərinin sevincli anları 1920-ci ilin aprel-may aylarında sona yetmişdir. "Kulak" damğası vurulmuş bu ailənin üzvləri hərə bir tərəfə dağılmış, təhlükəsizlik orqanlarının qorxusu, həbs olunmaq təhlükəsi qohumları bir-birindən aralı salmışdı. Yazıçının atası 30-cu illərin ədalətsizliklərinə, təqib və təhqirlərə dözmür, uzun illər işsiz qalır, ailəsini dolandıra bilmir. Ağır xəstələnərək "səksən yaşlı qocaya dönmüş" Məhəmməd kişi 1934-cü ildə 50 yaşında vəfat edir. İ.Əfəndiyevin nənələri Fatma xanım və Bəyaz nənə, anası Bilqeyis xanım geniş dünyagörüşünə malik, savadlı, şifahi xalq ədəbiyyatının onlarla nümunələrini, əfsanə, nağıl və dastanları sinələrində gəzdirən el ağbiçəkləri olmuşlar. İlyasın bir gənc kimi formalaşmasında, kitaba, ədəbiyyata, ümumiyyətlə mütaliyəyə maraq oyanmasında anası Bilqeyis xanımın əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. O, İlyasa yalnız analıq yox, Məhəmməd kişi vəfat etdikdən sonra, müəllimlik, yoldaşlıq, həm də atalıq etmişdir. Atası ilə o qədər də "dil tapı" bilməyən, onunla dostlaşmağı bacarmayan İlyas bütün sirlərini, dərdlərini anası ilə bölüşərdi. İ.Əfəndiyev anası haqqında yazmışdır: "Anam keçmiş müsəlman qızları kimi, evdə mollakunə adamlardan dərş almışdı. Ərəb və rus əlifbalarında yazıb oxuyurdu. Mütaliəni çox sevirdi. Azərbaycan dilində çıxan kitabların, demək olar ki, hamısını oxumuşdu. Mənə ərəb və latın əlifbalarında yazıb oxumağı da o öyrətmişdi. Uşaq vaxtı anam bizə oxuduğu kitablardan hədsiz-hesabsız əhvalatlar danışardı. Onun oxuyub bizə nağıl elədiyi "Ərmənuse", "İngilis xanımı", "Hind rəcəsi", "Rüstəm və Zöhrab", "Əlif Leyla" və sairə kitablar indi də yadımdadır. Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsərini də mən ilk dəfə anamdan eşitmişdim. Ümumiyyətlə, anamız çox incə zövqə malik bir qadın idi. Dövrün ictimai hadisələrindən də baş çıxarırdı. Allahsız olmasa da, mollalardan zəhləsi gedərdi. Məndə güclü mütaliə həvəsi məhz anamın təsirilə oyanmışdır". Danışılan bu əhvalatlar, nağıl və əfsanələr İlyasın incə qəlbinə təsir etmiş, onun sonralar bir yazıçı kimi formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. İ.Əfəndiyev bu haqda yazmışdır: "...bunları bizə danışanda mənim xəyalımda heyrətli bir aləm yaranırdı və bu aləmin qəhrəmanları, onların igidlikləri uzun zaman gözümün qabağından getmirdi. Mən onların iztirabları ilə həyəcanlanıb pərişan olur, qələbələrinə sevinirdim və getdikcə xəyalımda yaranan bu aləm mənə real həyatdan, təsadüf etdiyim insanlardan (yalnız anamdan başqa) daha artıq xoş gəlirdi... O aləm daha şirin, daha cazibədar görünürdü".

Yazıçının 1991-ci ildə qələmə aldığı "Vəzir Allahverdi xan və Bəhlul Danəndə" hekayəsindəki əhvalat da anasının danışdığı rəvayətlərdən götürülmüşdür.

Yazıçı hələ uşaq yaşlarından zəhmətə alışı, mütaliyəyə böyük maraq göstərmiş, məktəbə getməzdən əvvəl yazıb-oxumağı öyrənmiş, çoxlu kitablar mütaliə etmişdir. 1921-ci ildə birinci sinifə gedən İlyas 1930-cu ildə pedaqoji təmayüllü iki dərəcəli orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirmişdir. Orta məktəbdə oxuyarkən müəllimlərin tapşırıqları ilə kifayətlənməyən İ.Əfəndiyev dərşdən əlavə, müstəqil mütaliə yolu ilə çoxlu bədii kitablar, o cümlədən rus ədəbiyyatı klassiklərindən Aleksandr Puşkin, M.Y.Lermontov, A.P.Çexov, İ.Turgenev, Maksim Qorki kimi sənətkarların dilimizə tərcümə olunmuş əsərlərini mütaliə etmiş, eyni zamanda riyaziyyat və fizika elmlərinə böyük maraq göstərmiş, coğrafiyanı həvəslə öyrənmiş, böyük səyyahların, o cümlədən R.Amundsen, Nansen, Xristofor Kolumb, Ameriqo Vespuççi kimi adamların həyatını diqqətlə izləmişdir. Əlbəttə, bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq onu daha çox maraqlandırırdı. İ.Əfəndiyev yazır: "Klassik romanlar, pyeslər, poemalarla bərabər, o zaman haqqında çox danışılan professor Friçə, professor Koqan, professor Köprülüzadə, İsmayıl Hikmət kimi məşhur ədəbiyyat alimlərinin əsərlərini də yorulmadan, həvəslə oxuyub balaca dəftərçələrdə özüm üçün konspektlər çıxarırdım. Mən gələcəkdə Köprülüzadə kimi, professor Friçə kimi böyük ədəbiyyat alimi olmaq xəyalı ilə hey həvəslənir, hey oxuyurdum".

O, 1938-ci ildə APİ-nin coğrafiya fakültəsinin qiyabi şöbəsinə qurtarıb sağ-salamat rayona qayıdaraq müəllimliyinə davam etdirmişdir.

Respublikanın ən böyük ali məktəblərindən biri hesab edilən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda təhsil aldığı illər İ.Əfəndiyevin həyat və yaradıcılığında mühüm bir mərhələ təşkil edir. Ən tanınmış alimlərin və müəllimlərin dərş dediyi həmin ali məktəbdə İ.Əfəndiyev Bəkir Çobanzadə, Əli Sultanlı və s. bu kimi müəllimlərdən dərş almışdır.

Məhz 30-cu illərin sonlarında İ.Əfəndiyev ədəbiyyata gəlmiş və bir-birinin ardınca hekayələr yazmağa başlamışdır. Bu güclü hissini qarşısında davam gətirə bilmədim. Özüm də bilmirəm nə iş idi, oturdum, bir də gördüm ki, hekayə yazıram. Növbəti gün də, ondan sonra da belə oldu. Dalbadal 9 hekayə yazdım".

Bədii yaradıcılıq sahəsində ilk uğurlu addımlarını 30-cu illərin axırlarında atmağa başlamış İ. Əfəndiyev, bundan əvvəl bir jurnalist, mətbuat işçisi kimi qələmini sınağa çəkmişdi.

Onun bir sıra məqalə, oçerk və hekayələri respublikanın müxtəlif qəzetlərində dərc olunurdu. Yalnız 1938-ci ilin sonlarında, 1939-cu ilin ilk iki ayında yazığının "Yeni yol" qəzetində "Buruqlar arasında" adlı ilk oçerki, "Bataqlıq saldatları" kinofilminə yazdığı ilk resenziyası, "Aşağı mətbuata rəhbərliyi canlandırmalı" adlı ilk məqaləsi, "Namuslu fəhlələrin sırasını çoxaltmalı", "Şərəf və ictimai işi" adlı yazıları işıq üzünə görmüşdü. Bu illərdə "Kommunist" və "Ədəbiyyat qəzeti" də İ.Əfəndiyevin ilk yazılarına yer verirdi. Yazığının ilk mətbu hekayəsi olan "Berlində bir gecə" əsəri də bu aylarda oxuculara çatdırılmışdır.

İlk mətbu hekayəsi hesab etdiyi "Gözlənilməyən sevgi" əsərindən xeyli əvvəl, yazığının bir sıra hekayə, oçerk və məqalələri artıq respublika mətbuatında dərc olunmuşdur ki, bu haqda yuxarıda danışılmışdır.

Əfəndiyev 1938-ci ilin axırlarında Bakıya gəlir və onun yaradıcılığında mühüm rol oynamış Bakı ədəbi mühitinə qovuşur. Bakıda heç kimi tanımayan kimsəsiz gənc yazıçı İ.Əfəndiyev o vaxtlar Yazıçılar İttifaqında partkom işləyən görkəmli yazıçı Əli Vəliyevlə tanış olur və onun köməyilə "Yeni yol" qəzetində mədəniyyət və ədəbiyyat şöbəsinə ədəbi işçi vəzifəsinə işə düzəlir. Ev məsələsində isə ona Yazıçılar İttifaqının sədri Səməd Vurğun kömək edir, "Əski Şərq" mehmanxanasında bir otaq alır, yazıçı orada üç il yaşayır. Bakıda keçirdiyi ilk günləri yada salan İlyas Əfəndiyev qeyd edir ki, rayonda o qədər zülm çəkmişdik, o qədər təhqir olunmuşduq ki, burada adamlardan kömək, hörmət, insani münasibət görəndə ürəyim kövrəlirdi. Mənə elə gəlir ki, tamam yeni bir aləmə düşmüşəm. Demə səs hüququndan məhrum edilmiş tacir oğluna da kömək, hörmət olarmış...

Bakıda ilk gündən qayğıkeş və xeyirxah insanlarla əhatə olunmuş gənc yazıçı məhsuldar yaradıcılıqla məşğul olmağa və ilk mətbu əsərlərini respublikanın dövrü mətbuat orqanlarında dərc etdirməyə başlayır.

Böyük Vətən müharibəsinin başlanması bütün başqa sənətkarlar kimi İ.Əfəndiyevi də səfərbər etdi, o, da "müsəlləh əsgərə" çevrilib, qələmini silahla əvəz etdi. Yazıçı oxucularda düşməne qarşı dərin nifrət, vətənə məhəbbət hissləri aşılamaq vəzifəsinə götürdü. Tarixi keçmişimizə, el qəhrəmanlarına, folklor nümunələrinə müraciət edərək bir sıra hekayələr yazdı, əsgərlərlə görüşlər, söhbətlər keçirmək üçün yazıçı briqadaları ilə bərabər Azərbaycan diviziyalarında oldu, digər tərəfdən, əsasən bir nasir kimi tanınmış ədib, ədəbiyyatın başqa bir sahəsində – dramaturgiyada qələmini sınaqda. 1943-cü ildə o, yazıçı M.Hüseynlə birlikdə, mövzusu Böyük Vətən müharibəsindən götürülmüş "İntizar" pyesini qələmə aldı. Əsər 1944-cü ildə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının səhnəsində göstərilmiş və dramaturq İ.Əfəndiyevin Azərbaycan Milli Teatrı ilə 50 ildən çox bir müddətdə davam etmiş sız yaradıcılıq əməkdaşlığının əsası belə qoyulmuşdu. Bundan sonra yazıçı Milli Teatrımız üçün "İşıqlı yollar" /1946/ və "Bahar suları" /1947/ pyeslərini qələmə aldı. 40-cı illərin axırlarında İ.Əfəndiyev artıq özünü bir nasir və dramaturq kimi təsdiq etmişdir. Onun yaradıcılıq uğurları təkcə oxucuları deyil, eyni zamanda ədəbiyyatşünas alimləri də sevindirirdi. Yazığının yaradıcılığı, çap etdirdiyi hər bir yeni əsəri tənqidçilərin diqqətindən yayınmırdı. Lakin gənc yazıçı İ.Əfəndiyev Bakıya gəldiyi ilk gündən Əbülhəsən, Ə.Vəliyev, S.Rəhman, M.Cəfər, M.Hüseyn, S.Vurğun, S.Rəhimov, M.Arif, Ə.Ağayev, A.İsgəndərov, Adil Əfəndiyev və onlarla bu kimi sənətkarların əhatəsində olmuş, hər gün onların təsirini hiss etmiş, nəzər- diqqətindən kənar qalmamış və yetkinləşmişdir. Yazıçı həmin xeyirxah insanları xatırlayaraq sonralar qeyd etmişdir ki, "mən ədəbiyyatımızda onların yerini boş görəəm. Yazıçılardan S.Vurğun da, Əli Vəliyev də, Mehdi Hüseyn də, Süleyman Rəhimov da o şəxslərdir ki, o zaman ədəbi gənclik

/o cümlədən mən də/ onlara güvənirdik, onları özümüze kömək, arxa hesab edirdik. Bir çətinliyimiz olanda müraciət edirdik, onlardan həmişə kişilik, kömək görürdük".

Yaradıcılıq yollarında inamla addımlayayan gənc yazıçı 1941-45-ci illərdə Azərbaycan Radio komitəsində ədəbi verilişlər şöbəsinin müdiri, 1945-ci ildən Bakı kinostudiyasında ssenari şöbəsinin rəisi, daha sonra isə Azərnəşrdə bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışarkən ədəbi ictimaiyyətlə bilavasitə təmasda və əlaqədə işləmiş, həyatı dərinlən öyrənmiş, dünyagörüşünü daima artırmışdır. 1945-ci ildə İ.Əfəndiyevin "Aydınlıq gecələr" adlı ikinci kitabı nəşr olunur ki, burada əsasən müharibə illərində yazılmış əsərlər toplanmışdır. Əsərlərin mövzuları müharibədən götürülmüşsə də, əsas məsələ bu idi ki, Həmin hekayələrdə döyüş və sınaq illərində müasirlərimizin mə'nəvi sifətləri və dəyanətləri qələmə alınmışdır. Həmin əsərlərdə də yazıçı canlı insan surətlərinə, onların daxili aləmlərinin təsvirinə üstünlük vermişdir. "Aydınlıq gecələr" kitabı İ.Əfəndiyevi oxuculara öz səsi, öz yazı üslubu olan orijinal bir yazıçı kimi təsdiq etdi. 1947-ci ildə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrı İ.Əfəndiyevin "İşıqlı yollar" pyesini tamaşaya qoydu. Əsər Teatrın 1948-ci ildə Moskvaya qastrolu zamanı paytaxt sənətseverlərinə göstərilmişdir. Həmin pyes yazığının ilk müstəqil səhnə əsəri idi. Gənc dramaturq görkəmli rejissor Adil İsgəndərovun təklif və təkidilə "Bahar suları" pyesini yazır. O, 1954-cü ildən etibarən Yazıçılar İttifaqı Rəyasət heyətinin üzvü olmuş, 1958-ci ilin axırlarında Yazıçılar İttifaqı idarə heyətinin məsul katibi seçilmişdir. İ.Əfəndiyev ədəbiyyatın bütün janrlarında kamil sənət nümunələri yaratmışdır ki, bu da yazığının sənət palitrasının müxtəlif çalarlarından, dünyagörüşünün genişliyi və yaradıcılıq intellektindən xəbər verir.

1960-cı ildə Respublikanın Əməkdar İncəsənət xadimi fəxri adını almış İ.Əfəndiyevin yaradıcılığında 60-80-ci illər ən məhsuldar dövr hesab olunur. Bu illərdə onun yaradıcılığında janr rəngarəngliyi özünü göstərir, bir-birinin ardınca iri nəsr əsərləri, ciddi ictimai-siyasi problemlər qaldıran, gözəl mə'nəvi keyfiyyətlər aşılaraq, eyni zamanda müasir Azərbaycan nəsrinin yüksək bədii-estetik səviyyəli nümunələri kimi şöhrət qazanmış "Körpüsəlanlar" /1960/, "Dağlar arxasında üç dost" /1963/, "Sarıköynəklə Valehin nağılı" /1976-78/, "Geriyə baxma, qoca" /1980/, "Üçatılan" /1981/ kimi povest və romanlarını dərc etdirir, eyni zamanda maraqlı dram əsərlərini qələmə alır, publisist və ədəbiyyatşünas kimi məhsuldar yaradıcılıq yolu keçir. Bu illərin məhsulu olan "Sən həmişə mənimləsən" /1964/ pyesi ilə Azərbaycan səhnəsində lirik-psixoloji dramının əsasını qoyur. Bu yolu uğurla davam etdirən dramaturq "Mənim günahım" /1967/, "Unuda bilmirəm" /1968/, "Məhv olmuş gündəliklər" /1969/, "Qərribə oğlan" /1973/, "Bağlardan gələn səs" /1976/ və s. pyeslərini yazır. Ölməz sənət nümunələri kimi Azərbaycan dramaturgiyası xəzinəsini zənginləşdirən, yüksək vətəndaşlıq pafosu, incə lirizm və dərin psixoloji tapıntılarla aşılaraq bu pyeslər teatr sənətimizdə yeni bir mərhələ açdı, "İlyas Əfəndiyev teatri" yaratdı.

"İlyas Əfəndiyev teatri"nin uğurlarından söhbət açarkən, təkcə onu göstərmək kifayətdir ki, ilk tamaşası 1968-ci ildə olmuş "Unuda bilmirəm" pyesi 1981-ci ilə qədər, yalnız Azərbaycan Milli Teatrı səhnəsində 350 dəfə oynanılmışdır. İlyas Əfəndiyev 1971-ci ildə Qırmızı əmək Bayrağı ordeni ilə təltif edilmişdir.

Əlinə qələm aldığı ilk gündən müasir mövzulara daha çox müraciət edən dramaturq, 1971-ci ildə mövzusu tarixi keçmişimizdən götürülmüş "Mahnı dağlarda qaldı" pyesini yazır. Yeni yaradıcılıq uğuru kimi qarşılanmış bu pyesə görə İ.Əfəndiyev 1972-ci ildə Respublika Dövlət mükafatına layiq görülür.

1974-cü ildə Respublikamızın ədəbi ictimaiyyəti yazığının anadan olmasının 60 illiyini təntənə ilə qeyd edir. Yubileyə əlaqədar olaraq ədib Oktyabr İnqilabı ordeni ilə təltif olunur. Azərnəşr onun dörd cildlik "Seçilmiş əsərləri"ni nəşr edir.

Görkəmli ədəbiyyat xadimi, geniş şöhrət qazanmış İ.Əfəndiyev Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Rəyasət hey'ətinin 30 iyul 1979-cu il tarixli fərmanı ilə Xalq yazıçısı fəxri adına layiq görülmüşdür.

1996-cı il oktyabr ayının 3-də Bakı şəhərində dünyasını dəyişmiş və Fəxri Xiyabanda dəfn olunmuşdur.

Yazığının iki övladı vardır. Xalq yazıçısı, filologiya elmləri doktoru Elçin görkəmli nasir, dramaturq və ədəbiyyatşünas alimdir. Uzun müddət "Vətən" cəmiyyətinin sədri, Yazıçılar Birliyin

Ilyas Əfəndiyev - 100

katibi olmuş Elçin həm də görkəmli dövlət xadimidir. O, Respublika Baş Nazirinin müavini vəzifəsində çalışır. Kiçik oğlu Teymurçin Əfəndiyev tanınmış ədəbiyyatşünas alim, professordur. O, uzun illərdir ki, Ə.Hüseynzadə adına Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində çalışır, indi həmin Universitetin rektorudur.

İ.Əfəndiyev ata və ana fədakarlığı ilə böyütdüyü övladlarına bağlı bir insan idi. O, oğulları ilə fəxr edir, onların uğurları, ailə səadəti ilə fərəhlənir, baba sevinci ilə yaşayırdı.

**Yaradıcılığı
Pyeslər**

- "İntizar"(1940-cı illər-Yazıçı Mehdi Hüseynlə birgə yazmışdır.)
- "İşıqlı yollar"(1947)
- "Bahar suları"(1948)
- "Atayevlər ailəsi"(1954)
- "Sən həmişə mənimləsən", yaxud "Boy çiçəyi"(1964)
- "Mənim günahım"(1967)
- "Odlu səhradan gəlmiş şeytan"
- "On manatlıq lüstr"
- "Bizə inan"
- "Unuda bilmirəm"(1968)
- "Məhv olmuş gündəliklər"(1969)
- "Mahnı dağlarda qaldı"(1971)
- "Qəribə oğlan"(1973)
- "Bağlardan gələn səs"(1976)
- "Xurşidbanu Natəvan"(1980)
- "Büllur sarayda"
- "Şeyx Xiyabani"(1986)
- "Bizim qəribə taleyimiz"(1988)
- "Sevgililərin cəhənnəmdə vüsalı"(1989)
- "Tənha iydə ağacı"(1991)
- "Ağıllılar və dəlilər"(1992)
- "Hökmdar və qızı"(1994)

Uşaq hekayələri

- "Ceyran ovu"
- "Maraqlı hadisə"
- "Qoruqlarda"
- "Yasəmən ağacı"
- "İz ilə"
- "Ovçunun nağılı"
- "Zəmidə bir turac səslənirdi"

Hekayələr

"Kənddən məktublar" kitabından

- "Qızbəz xala"
- "Qarımış oğlan"
- "Mirzə İman"
- "Uxajor"
- "Xəncər hekayəsi"

"Aydınlıq gecələr" kitabından

- "Gözlənilməyən sevgi"
- "Apardı sellər Saranı"
- "Durna"
- "Qəhrəman ilə bülbülün nağılı"
- "Kiçik bir poema"
- "Qoca tarını çaldı"
- "Yarımqıq qalmış portret haqqında mahnı"
- "Qarı dağ"

"Hekayələr" kitabından

- "Görüş"
- "Gülaçar"
- "Su dəyirmanı"

"Sən ey böyük yaradan" kitabından

- "Yusif və Esfir"
- "Vəzir Allahverdi xan və Bəhlul Danəndə"
- "Sən ey böyük yaradan"
- "Abidin yuxusu"
- "Həyatın əbədi ahəngi"
- "Sağsağan"
- "İsa-Musa"

Müxtəlif illərin hekayələri

- "Berlində bir gecə"
- "Qəhrəmanımın nişanlısı"
- "Balıqçılar"
- "Gül satan"
- "Cavan yolçu"
- "Bahar buludları"
- "Xəncər"
- "Yaylaq qonşumuz"
- "Şəhərdən gələn ovçu"
- "Yun şal"
- "Qırçı və qırmızı çiçək"
- "Tufandan sonra"
- "Səməd Vurğun haqqında hekayə"
- "Daş hasar"

Povestlər

- "Kənddən məktublar"(1939)
- "Aydınlıq gecələr"(1945)
- "Torpağın sahibi"
- "Qaçaq Süleymanın ölümü"
- "Xan qızı Gülsənubərlə tarzən Sadıqcanın nağılı"
- "Üçatılan"(1981)-(Avtobioqrafik əsərdir.)

Romanlar

- "Söyüdlü arx"(1958)
- "Körpüsəlanlar"(1960)
- "Geriyə baxma, qoca"(1980)(avtobioqrafik əsərdir)
- "Xan çinar"
- "Dağlar arxasında üç dost"(1963)
- "Sarıköynəklə Valehin nağılı"(1976-1978)

Filmoqrafiya

- Atayevlər ailəsi (film)
- Bircəciyim (film, 1986)
- Bizi dağlarda axtarın (film, 1976)
- Bizim qəribə taleyimiz (film, 2005)
- Çarvadarların izi ilə (film, 1974)
- Geriyə baxmağa dəyər (film, 1985)
- Gözlə məni (film, 1980) (əsərin müəllifi) (İ.Əfəndiyevin "Mahnı dağlarda qaldı" əsəri əsasında çəkilib)
- Hökmdarın taleyi (film, 2008)
- Körpüsalanlar (film, 1964) (əsərin müəllifi) (İ.Əfəndiyevin "Körpüsalanlar" əsəri əsasında çəkilib)
- Ləyaqət hücrəsi (film, 2011)
- Mənim günahım (film, 1985)
- Sən həmişə bizimləsən (film, 1997)
- Sən həmişə mənimləsən (film, 1987)
- Tikdim ki, izim qala. III film (film, 1998)
- Yun şal (film, 1965)

Teatr tamaşaları

- 1. Bizim qəribə taleyimiz (iki hissəli dram) (quruluşçu rejissor – Mərahim Fərzəlibəyov, quruluşçu rəssam – Elçin Aslanov, bəstəkar – Emin Sabitoğlu, mahnıların mətni – Çingiz Əlioğlu, rejissor assistenti – Mehriban Ələkbərova);
- 2. Sən həmişə mənimləsən. (quruluşçu rejissor – Tofiq Kazımov, bəstəkar – Emin Sabitoğlu. Rollarda: Əli Zeynalov, Amalya Pənahova, Eldəniz Zeynalov, Səfura İbrahimova, Ətayə Əliyeva, Kamil Qubuşev).

Ilyas Əfəndiyevin tək cə bir teatrın – Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində 19 pyesi tamaşaya qoyulmuşdur və bu, müasir dünya teatr tarixində analoqu olmayan bir hadisədir.

Həmin tamaşalar bunlardır:

1. "İntizar" – ilk tamaşası 26 dekabr 1944-cü ildə oynanılıb. Quruluşçu rejissoru Səfər Turabov, quruluşçu rəssamı Nüsrət Fətullayev, bəstəkarı Əfrasiyab Bədəlbəyli idi.
2. "Işıqlı yollar" – ilk tamaşası 19 iyul 1947-ci ildə oynanılıb. Quruluşçu rejissoru Adil İsgəndərov, quruluşçu rəssamı Nüsrət Fətullayev, geyim eskizlərinin müəllifi Bədurə Əfqanlı, bəstəkarı Fikrət Əmirov idi.
3. "Bahar suları" – ilk tamaşası 11 dekabr 1948-ci ildə oynanılıb. Quruluşçu rejissoru Adil İsgəndərov, quruluşçu rəssamı Nüsrət Fətullayev, geyim eskizlərinin müəllifi Bədurə Əfqanlı, bəstəkarı Səid Rüstəmov idi.
4. "Atayevlər ailəsi" – (ilk tamaşası 9 oktyabr 1954-cü ildə oynanılıb). Quruluşçu rejissoru Tofiq Kazimov, quruluşçu rəssamı Sadiq Şərifzadə, bəstəkarı Niyazi idi. (Həmin tamaşa yenidən bərpa olundu və 4 dekabr 1960-cı ildə ilk tamaşası göstərildi.)
5. "Sən həmişə mənimləsən" – 14 noyabr 1964-cü ildə oynanıldı. Quruluşçu rejissoru Tofiq Kazimov, quruluşçu rəssamı Elçin Aslanov, bəstəkarı Fikrət Əmirov idi.
6. "Mənim günahım" – ilk tamaşası 5 may 1967-ci ildə oynanıldı. Quruluşçu rejissoru Əşrəf Quliyev, quruluşçu rəssamı Böyükəğa Mirzəzadə, bəstəkarı Sultan Hacıbəyov idi.
7. "Unuda bilmirəm" – ilk tamaşası 1 noyabr 1968-ci ildə oynanıldı. Quruluşçu rejissoru – Tofiq Kazimov, quruluşçu rəssamı Sənan Qurbanov, bəstəkarı Emin Sabitoğlu idi.
8. "Məhv olmuş gündəliklər" – ilk tamaşası 29 noyabr 1969-cu ildə oynanıldı. Quruluşçu rejissoru Tofiq Kazimov, quruluşçu rəssamı Sənan Qurbanov, bəstəkarı Emin Sabitoğlu idi.
9. "Mahnı dağlarda qaldı" – ilk tamaşası 12 fevral 1971-cti ildə oynanılıb. Quruluşçu rejissoru Əliheydər Ələkbərov, quruluşçu rəssamı Nüsrət Fətullayev, bəstəkarı Süleyman Ələsgərov idi.
10. "Qəribə oğlan" – ilk tamaşası 17 fevral 1973-cü ildə oynanılıb. Quruluşçu rejissoru Ağakişi Kazimov, quruluşçu rəssamı Nüsrət Fətullayev, bəstəkarı Emin Sabitoğlu idi.
11. "Bağlardan gələn səs" – ilk tamaşası 1 oktyabr 1975-ci ildə oynanılıb. Quruluşçu rejissoru Tofiq Kazimov, quruluşçu rəssamı Solmaz Haqverdiyeva, bəstəkarı Emin Sabitoğlu idi.
12. "Xurşid banu Natəvan" – ilk tamaşası 11 sentyabr 1981-ci ildə oynanılıb. Quruluşçu rejissoru Mərahim Fərzəlibəyov, quruluşçu rəssamı Elçin Aslanov, bəstəkarı Arif Məlikov idi.
13. "Büllur sarayda" – ilk tamaşası 17 sentyabr 1983-cü ildə oynanılıb. Quruluşçu rejissoru Ağakişi Kazimov, quruluşçu rəssamı Tahir Tahirov, bəstəkarı Oqtay Kazimov idi.
14. "Şeyx Məhəmməd Xiyabani" – ilk tamaşası 20 dekabr 1986-cı ildə oynanılıb. Quruluşçu rejissoru Mərahim Fərzəlibəyov, quruluşçu rəssamı Solmaz Haqverdiyeva, musiqisi isə seçmə tərtibatlı idi.

15. “Bizim qəribə taleyimiz” – ilk tamaşası 9 aprel 1988-ci ildə oynanıb. Quruluşçu rejissoru Mərahim Fərzəlibəyov, quruluşçu rəssamı Solmaz Haqverdiyeva, bəstəkarı Emin Sabitoğlu idi.

16. “Sevgililərin cəhənnəmdə vüsalı” – ilk tamaşası 21 aprel 1989-cu ildə oynanıb. Quruluşçu rejissoru Mərahim Fərzəlibəyov, quruluşçu rəssamı Rasim Nəzirov, bəstəkarı Cavanşir Quliyev idi.

17. “Tənha iydə ağacı” – Akademik Milli Dram Teatrı təmirdə olduğu üçün, ilk tamaşa 6 mart 1991-ci ildə Respublika Sarayında oynanıb. Quruluşçu rejissoru Mərahim Fərzəlibəyov, quruluşçu rəssamı Rafiz İsmayılov, bəstəkarı Cavanşir Quliyev.

18. “Dəlilər və ağıllılar” – Akademik Milli Dram Teatrının təmiri uzandığı üçün, ilk tamaşa 9 noyabr 1992-ci ildə Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrının səhnəsində oynanıb. Quruluşçu rejissoru Mərahim Fərzəlibəyov, quruluşçu rəssamı Rafiq Abdullayev, bəstəkarı Vasif Adıgözəlov idi. Bu tamaşa İlyas Əfəndiyevin özünün gördüyü sonuncu premyera idi.

19. “Hökmdar və qızı” – altı il çəkən təmirdən sonra Akademik Milli Dram Teatrı 1996-1997-ci il teatr mövsümünü ilk tamaşası 17 noyabr 1996-cı ildə oynanılan bu əsərlə açdı. Quruluşçu rejissoru Mərahim Fərzəlibəyov, quruluşçu rəssamı İsmayıl Məmmədov, musiqisinin tərtibatında isə Vasif Adıgözəlovun və Polad Bülbüloğlunun əsərlərindən istifadə olunmuşdu.

Elm və mədəniyyət xadimləri İlyas Əfəndiyev haqqında

İlyas Əfəndiyevin əsərləri həm səlis, gözəl bədii dilinə, həm dərin məzmununa görə, həm də yüksək sənətkarlığına görə fərqlənir, oxucuya böyük estetik təsir bağışlayır. Onun kitablarında həm körpüsalanların çətin işi, həm neftçilərin qəhrəman əməyi, həm müasir kəndin həyatı, həm də Azərbaycan ziyalıları arasında mənəvi-psixoloji proseslər inandırıcı şəkildə və dərinlən əks edilmişdir. Öz yaradıcılığında yazıçı cəmiyyətimizin mənəvi təşəkkülünü və inkişafını diqqətlə izləyir, onun mənasını açıb göstərir, bugünkü həyatımız üçün də, gələcək həyat üçün də nümunə olan adamların parlaq obrazlarını yaradır. O öz sənətkarlığı ilə zəhmətkeşlərin mənəvi tərbiyəsində fəal iştirak edir.

HEYDƏR ƏLİYEV
Ümummilli lider

İlyas Əfəndiyev əməkçilərin zəhmət birliyini böyük məhəbbətlə və hərarətlə təsvir edir, onların zəhmətini parlaq və real boyalarla göstərir...

Biz «Bahar suları» əsərini onun şəriyyətinə görə sevirik, bir daha inanırıq ki, həyatımızda yalnız maddi nəhənglər deyil, eyni zamanda yeni, zəngin, həm də gözəl bir insan mənəviyyəti yaradılır.

SƏMƏD VURĞUN
Xalq şairi

Azərbaycan sovet şeirinin təməlini qoymuş Süleyman Rüstəmlə Səməd Vurğunun, Rəsul Rzanın arasında kökü dərinliklərə yayılması, gövdənin birliyi, yekparəliyi nöqtəyi-nəzərindən bir birlik, vahidlik, budaqların eyni göy üzünə ayrı-ayrı tərəflərdən uzanması nöqtəyi-nəzərindən isə ayrılıq vardır. Bir-birinə həm oxşayırlar, həm oxşamırlar. Mirzə İbrahimovla Hüseyn Mehdiyin nəsri haqqında da, ustad Cəfər Cabbarlının və İlyas Əfəndiyevin dramaturgiyası haqqında da eyni şeyi söyləmək mümkündür.

NAZİM HİKMƏT
Türk şairi

İlyas Əfəndiyev yenə də öz yaradıcılıq xüsusiyyətlərinə sadıq qalaraq, təbii insan psixologiyasını təbii və sadə boyalarla göstərdiyi üçün «Atayevlər ailəsi» pyesi də bizim realist dramaturgiyamızın sevindirici nailiyyətlərindən biridir.

MEHDİ HÜSEYN
Xalq yazıçısı

Azərbaycan ədəbiyyatı mənim nəzərimdə böyük və rəngarəng gülüstan isə, İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı bu gülüstanda öz gözəlliyi, ətri və tərəvəti ilə dərhal diqqəti cəlb edən cazibədar toplu və dolğun bir çiçəkdir.

İlyas Əfəndiyev yaradıcılıqda gözəlliyə, incəliyə, estetik zərifliyə meyl edən yazıçıdır. O, bədii əsər üçün vacib xüsusiyyətlərə dilin ifadəli və obrazlı olmasına, xarakterlərin canlı və dolğun çıxmasına, süjet və kompozisiya bütövlüyünə ciddi diqqət yetirir, böyük əmək sərf edir, bu da nəticəsiz qalmır, onun əsərlərinin maraqlı, oxunaqlı olmasına kömək edir. Bu əmək və səyin mükafatı isə oxucuların məhəbbətidir ki, İlyas onun azlığından şikayət edə bilməz.

MİRZƏ İBRAHİMOV
Xalq yazıçısı, akademik

İlyas Əfəndiyev yaradıcılığı Azərbaycan sovet ədəbiyyatının münbit zəminindən doğan, rişələnən, getdikcə köklənən qoşa qardaş kimi qoşalıqda yaradıcılıqdır. Bu yaradıcılıq istedadlı nasirle mahir dramaturqu birləşdirib, birlikdə söykək-söykəyə qaldırır... İlyas nəsrinin onun dramaturgiyasına, dramaturgiyası da onun nəsrinə dayaq durur, kömək göstərir. İlyasın nəsrində, dramaturgiyası da ahəngdardır, cazibədardır... Sən İlyas nəsrini oxuyursan, istər onun romanı, povesti olsun, istərsə bir-birindən gözəl hekayəsi olsun, heç birisi səni - oxucunu yormur...

SÜLEYMAN RƏHİMOV

Xalq yazıçısı

İlyas Əfəndiyev bir sənətkar kimi həmişə həyatın işıqlı cəhətlərinə xüsusi diqqət verir və qələmə alır. Onun qəhrəmanları dövrümüzün qabaqcıl adamlarıdır. Bu qəhrəmanlar yaşayıb yaratmaqdan, xarüqələr yaratmaqdan həzz alırlar. Yüksək mədəniyyət, gözü-könlü tox, halal əməklə ömür sürən, əliyərilərə, gözüdağmıqlara, vəziyyətdən sui-istifadə edən şöhrətpərəstlərə qarşı barışmaz olan bu adamlar ilk görüşdən oxucu və tamaşaçıların ürəyinə yol tapır, özünü sevdirdir.

ƏLİ VƏLİYEV

Xalq yazıçısı

«Bahar suları» əsəri müharibədən sonrakı kəndimizin real həyatından alınmışdır. Burada hadisə və tiplər canlı və həyatidir. Yazıçı canlılığı yaratmaq üçün heç bir boyasını əsirgəməmişdir. Əsərdə sovet adamlarının həyatında ola bilən və ya konfliktlər, tamaşaçını intizarda qoyan səhnələr, bədii cəhətdən təsirli dialoq və monoloqlar vardır. Burada eşq və məhəbbət səhnələri də adamların müasir zövqü ilə əlaqədar verilmişdir... Buradakı adamlar ümumi mənafeyini öz şəxsi mənafeyindən üstün tutan şərəfli əməkdən zövq alan yeni adamlardır.

CƏFƏR XƏNDAN

Professor

İlyas Əfəndiyev daima yenilik hissi ilə çırpınan, hər təzə əsərində yeni bir söz deməyə çalışan, müasir gəncliyi düşündürən məsələləri əks etdirən, özünəməxsus xətti ilə başqalarından seçilən qələm sahibidir. Mən onu hələ müharibə illərində yazdığı lirik-romantik hekayələri ilə sevmişəm. Bu sevgi ildən-ilə artmış, heç zaman azalmamışdır. Ona görə ki, İlyas adi həyat hadisələrini olduğu kimi, adi şəkildə deyil, qeyri-adi tərzdə, romantik pafos və lirik incəliklə, bir sözlə - sənətin ecazkar rəngləri ilə verməyi bacaran sənətkardır.

BƏXTİYAR VAHABZADƏ

Xalq şairi, akademik

İlyas Əfəndiyev ən aktual mövzularda maraqlı səhnə əsərləri yazan dramaturq kimi məşhurdur. Heç bir statistika tədqiqatı aparmadan deməyə tam əsasımız var ki, Azərbaycan teatrının repertuarındakı əsərlərinin sayı etibarlı ilə o, müasir dramaturqlarımız arasında birinci yeri tutur... İ.Əfəndiyev əsərlərində insani borc, vətəndaş vəzifəsi, fərdi və cəmiyyətin qarşılıqlı münasibətləri, ailə və əxlaq problemləri barədə həmişə tərəvətli söhbət açır, öz qənaətlərini məhz yeni bədii obrazlar vasitəsilə, özünəməxsus orijinal üslubda ifadə edir.

BƏKİR NƏBİYEV

Akademik

Cəsaretlə deyə bilərəm ki, böyük dramaturqumuz Cəfər Cabbarlıdan sonra teatrımız üçün yananlardan biri də İ.Əfəndiyev olmuşdur. Onun bütün əsərlərində... aləlvan rənglərə, naxışlara rast gəlirik... O, zəngin təfəkkürə, geniş müşahidə qabiliyyətinə malik sənətkarlardandır. Həm də mən deyərdim ki, elə bəstəkar qələbli sənətkardır. Onun dram əsərlərindəki müsbət obrazlar təkcə xarakterləri ilə deyil, bəzən lirik, kövrək mahnıları ilə də yadda qalırlar.

SƏİD RÜSTƏMOV

Xalq artisti, bəstəkar

Ilyas Əfəndiyev - 100

İlyas Əfəndiyev insanların şüurunda və psixologiyasında baş verən təbəddülatı əks etdirməyə çalışan, psixoloji ziddiyyət və çarpışmaları əsərlərin mərkəzi konfliktinə çevirən yazıçıdır. Onun əsərlərində, xüsusilə pyeslərində xarici toqquşmalar, zahiri effekt xatirinə düzəldilmiş səhnələr yoxdur. O, həmişə qəhrəmanların səciyyəsini, onların həyata, ictimai hadisələrə münasibətini psixoloji cəhətdən araşdırır, çox zaman ilk baxışda xırda, intim görünən konfliktləri genişləndirib siyasi mənə və mahiyyətlə zənginləşdirir.

İSMAYIL ŞIXLI
Xalq yazıçısı

Mən İlyas Əfəndiyevin «Sarıköynəklə Valehin nağılı» romanının oxucular və ədəbi ictimaiyyət tərəfindən hərarətlə qarşılanmasının əsas səbəbini onun bədii keyfiyyətində, sənətkarlıqla yazılmasında görürəm. Xalqı narahat edən problemlərə toxunmaq, onlardan bədii əsərlərdə vətəndaşlıq məsuliyyəti ilə söz açmaq vacib şərtlərdəndir və bu, ədəbiyyatın zəruri vəzifələrindən biridir...

HÜSEYN ABBASZADƏ
Xalq yazıçısı

Ümumiyyətlə, bir oxucu kimi mənə elə gəlir ki, İlyasda lirik əhval-ruhiyyə dəmir ağacın həyat eşqi kimi güclüdür. Amma yaxşı ki, heç vaxt lirikaya nə isə lirik bir səhnə və yaxud vəziyyət yaratmaq xatirinə meyl etmir. Onun lirikası qəhrəmanların psixoloji vəziyyəti ilə və bilavasitə yaranmış zəruri situasiya ilə bağlı olur.

ƏLİ ZEYNALOV
Xalq artisti

İlyas Əfəndiyevin yaratdığı surətlərdə bir kövrəklik, yanğı və yanıqlıq var. «Unuda bilmirəm»də Nərməni xatırlayın. Görün bu qız necə də məhəbbəti dünyada hər şeydən üstün tutur. Onun üçün məhəbbət həyat deməkdir. Bu rolda mən 250 dəfədən çox səhnəyə çıxmışam. Hər dəfə də Nərməndən ayrılıb Amalya olanda təəssüflənmişəm. Həyatdan götürülmüş belə obrazları qələmə alan İlyas Əfəndiyev, şübhəsiz ki, ürəyinin bütün hərarətini onlara bəxş etmişdir.

AMALYA PƏNAHOVA
Xalq artisti

Həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri

- İlyas Məhəmməd oğlu Əfəndiyev 1914-cü il may ayının 28-də Füzuli şəhərində anadan olmuşdur.
- 1930-cu ildə orta məktəbi bitirdikdən sonra şəhər orta məktəbində və 2-ci dərəcəli partiya məktəbində dil və ədəbiyyatdan dərslər demişdir.
- 1933-cü ildə V.İ.Lenin adına Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun ədəbiyyat fakültəsinin əyani şöbəsinə daxil olmuş, 1938-ci ildə qiyabi olaraq coğrafiya fakültəsini bitirmişdir.
- 1938-ci ilin axırlarında Bakıya gələn İlyas Əfəndiyev «Yeni yol», «Kommunist» və «Ədəbiyyat qəzeti» redaksiyalarında işləmişdir.
- İlk mətbu əsəri «Buruqlar arasında» öçerki 1938-ci ilin noyabr ayında dərc olunmuşdur.
- 30-cu illərin axırlarında xırda hekayələri ilə ədəbiyyata gələn yazıçının 1939-cu ildə «Kənddən məktublar» adlı ilk kitabı Azər nəşr tərəfindən nəşr edilmişdir.
- «Berlində bir gecə» adlı ilk hekayəsi «Ədəbiyyat qəzetində» (1939-cu il 26 yanvar) çap olunmuşdur.
- İlyas Əfəndiyev 1940-cı il yanvar ayının 10-da Yazıçılar İttifaqına qəbul olunmuşdur.
- İlyas Əfəndiyev 1943-cü ildə Mehdi Hüseynlə birlikdə ilk dram əsəri olan «İntizar» pyesini yazır. Əsər 1944-cü ilin dekabr ayında M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında tamaşaya qoyulmuşdur.
- 1946-cı ildə yazıçı özünün ilk müstəqil dram əsəri - «İşıqlı yollar» pyesini yazır.
- Yazıçının 1947-ci ildə tamaşaya qoyulmuş «İşıqlı yollar» əsəri M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının 1948-ci ildə Moskva qastrolu zamanı paytaxt tamaşaçılarının böyük rəğbətini qazanır.
- İlyas Əfəndiyev 1949-cu ildə «Şərəf nişanı» ordeni ilə təltif olunmuşdur.
- Yazıçının rus dilində ilk kitabı («Rasskazı») 1951-ci ildə Bakıda nəşr olunmuşdur.
- Yazıçı 1958-ci ildə özünün ilk böyük nəsr əsəri olan «Söyüdlü arx» romanını yazmışdır. İlyas Əfəndiyev Azərbaycan yazıçılarının II qurultayında (1954, aprel) «Azərbaycan sovet dramaturgiyası», III qurultayında (1958, dekabr) isə «Azərbaycan dramaturgiyasının inkişafı haqqında» məruzələri ilə çıxış etmişdir.
- Ədib 50-ci illərin axırlarından iri həcmli roman və povestlər yazmağa başlamış, «Söyüdlü arx» (1958), «Körpüsəlanlar» (1960), «Dağlar arxasında üç dost» (1963), «Sarıköynəklə Valehin nağılı» (1976-78), «Geriyə baxma, qoca!» (1980), «Üçatılan» (1981), «Qaçaq Süleymanın ölümü» (1993), «Xan qızı Gülsənubərlə tarzən Sadıqcanın nağılı» (1996) əsərləri oxucular tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.
- 1960-cı ildə Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət xadimi fəxri adına layiq görülmüşdür.
- 1964-cü ildə tamaşaya qoyulmuş «Sən həmişə mənimləsən» pyesi ilə Azərbaycan səhnəsində lirik-psixoloji dramın əsasını qoymuş, sonralar bu yolu «Mənim günahım» (1967), «Unuda bilmirəm» (1968), «Məhv olmuş gündəliklər» (1969), «Qəribə oğlan» (1973), «Bağlardan gələn səs» (1976), «Büllur sarayda» (1983), «Bizim qəribə taleyimiz» (1988), «Sevgililərin cəhənnəmdə vüsali» (1989) və s. pyesləri ilə davam etdirmişdir.
- İlk tamaşası 1968-ci ildə olmuş «Unuda bilmirəm» pyesi M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrında 424 dəfə tamaşaya qoyulmuşdur.
- Yazıçı Azərbaycan Milli Dram Teatrı üçün 20 pyes yazmışdır ki, bunların da 19-u artıq uğurla tamaşaya qoyulmuşdur.
- Azər nəşr 1969-73-cü illərdə yazıçının dörd cildə ibarət «Seçilmiş əsərləri» kitabını oxuculara təqdim etmişdir.
- Müasir mövzulara daha çox üstünlük verən yazıçı 1971-ci ildə ilk dəfə tarixi mövzuda «Mahnı dağlarda qaldı» pyesini yaratmışdır.
- Yazıçı 1971-ci ildə Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni ilə təltif edilmişdir.
-

- İlyas Əfəndiyev 1972-ci ildə «Mahnı dağlarda qaldı» pyesinə görə Azərbaycanın Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.
- 1974-cü ildə yazıçının anadan olmasının 60 illiyi təntənəli surətdə qeyd edilmişdir. Yubileyə əlaqədar olaraq İlyas Əfəndiyev Oktyabr İnqilabı ordeni ilə təltif olunmuşdur.
- Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 30 iyul 1979-cu il tarixli fərmanı ilə İlyas Əfəndiyevə Azərbaycanın xalq yazıçısı adı verilmişdir.
- 1984-cü ildə yazıçının anadan olmasının 70 illiyi qeyd olunarkən ona Lenin ordeni verilmişdir.
- 1984-cü ildə «Yazıçı» nəşriyyatı ədibin «Seçilmiş əsərləri»nin 6 cildliyini buraxmışdır.
- 1994-cü ilin may-iyun aylarında İlyas Əfəndiyevin anadan olmasının 80 illiyi təntənə ilə qeyd edildi. Sənət adamları arasında o, ilk dəfə respublikamızın «Şöhrət» ordeni ilə mükafatlandırılmışdır.
- İlyas Əfəndiyev müxtəlif mövzularda yazılmış 400-dən çox məqalənin müəllifidir.
- Bu günə qədər yazıçının yalnız Bakıda Azərbaycan və rus dillərində 60-a yaxın kitabı nəşr edilmişdir.
- İlyas Əfəndiyev 1996-cı il oktyabr ayının 3-də Bakı şəhərində dünyasını dəyişmiş və Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur.
- 2001-ci ilin mart ayında Respublika Prezidenti cənab Heydər Əliyev yazıçının xatirəsinin əbədiləşdirilməsi haqqında sərəncam vermişdir.
- 2002-ci ildə «Çinar-Çap» nəşriyyatı yazıçının 7 cilddən ibarət «Seçilmiş əsərləri»ni Azərbaycan dilində, 2 cilddən ibarət «Seçilmiş əsərlər»ni isə rus dilində çap etmişdir.

UNUDA BİLMİRİK...

Ilyas Əfəndiyev - nəslin və nəsrin əfəndisi...

Zəngin yaradıcılıq yolu keçən, həyatın acılı-şirinli günlərini yaşayan böyük sənətkar 1996-cı il oktyabr ayının 3-də Bakı şəhərində dünyasını dəyişib və Fəxri xiyabanda dəfn olunub.

Azərbaycan ədəbiyyatında heç bir dramaturq İlyas Əfəndiyev qədər teatrı uzunmüddətli fəal yaradıcılıq əlaqəsi qurmayıb. Akademik Milli Dram Teatrında yazıcının bütün pyesləri səhnələşdirilib.

Ədəbiyyatımızın və teatrımızın inkişafında özünəməxsus yeri olan İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı dövlətimiz tərəfindən yüksək

qiymətləndirilib. Ədibin əsərləri son illər rus dilində, Türkiyə türkcəsində və digər dillərdə dəfələrlə nəşr olunub, yaradıcılığı haqqında monoqrafiyalar, doktorluq, namizədlik dissertasiyaları yazılıb.

Biz isə demək istəyirik ki, ustad, ruhun şad olsun! Geriyə baxa bilərsən - burada səni unuda bilməyənlər var, körpüsəlanlar var, çiçəklənən Azərbaycan var!

“İntizar”da qalmayın, İlyas müəllim, “İşıqlı yollar”, “Bahar suları” durulur, “Sən həmişə... bizimləsən” - “Bizə inan”!

Doğrudur, hələlik “Mahnı dağlarda qalıb”... amma “Bağlardan gələn səs”imiz var, “Bizim qəribə taleyimiz” “Maraqlı hadisə”lərlə süslənib, süslənəcək...

“Qoruqlarda” “Yasəmən ağacı” ətir saçır, “Zəmidə bir turac səslənəcək”... “Kənddən məktublar” kəsilməyəcək “Aydınlıq gecələr” gündüz kimi gələcək insanımıza... - çünki “Gözlənilməyən sevgi”lər var... “Görüş”lərimiz var, inşallah! Füzulidə, Qarabağda “Gülaçar”, “Su dəyirmanı” işləyər və biz “Sən, ey böyük yaradan” şükranlığına qapılarıq yenə. Bu, bir “Abidin yuxusu” deyil, ustad, “Həyatın əbədi ahəngi”dir.

O günü “Qəhrəmanımın nişanlısı” da, “Balıqçılar” da, “Gül satan”lar da, bir “Cavan yolçu” da, “Yaylaq qonşumuz” da, “Şəhərdən gələn ovçu” da, “Yun şal” salan da, “Daş hasar” çəkənlər də, “Tufandan sonra” yaşananları bilənlər də görəcəklər, inşallah! Çünki “Torpağın sahibi” var! Füzulidə, Qarabağın işğaldan azad edəcəyimiz bütün yaşayış məntəqələrində “Söyüdlü arx”lar çəkiləcək, “Xan çinar”lar əkəcəyik, “Körpüsəlanlar” qollarını çırmaılayıb yeni-yeni körpülər salacaq, “Dağlar arxasında üç dost” enib gələcək, “Sarıköynəklə Valehin nağılı” oralarda daha şirin olacaq. Bax, o vaxt sizi “... dağlarda axtaracağıq”, “...sizin qəribə taleyiniz”lə yeni nəsilləri tanış edib, deyəcəyik, buyurun, bu bir “Ləyaqət hücrəsi”dir!..

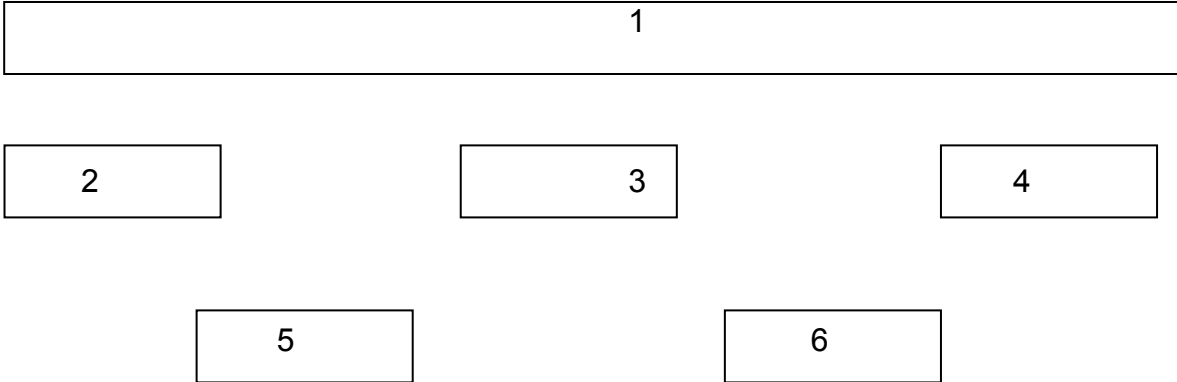
Kitabxanalarda təbliği

Qeyd etmək lazımdır ki, İlyas Əfəndiyevin çoxşaxəli zəngin irsinin geniş oxucu kütləsinə çatdırılması üçün bütün mədəni-maarif müəssisələri, o cümlədən kitabxanalar qarşısında təxirəsalınmaz vəzifələr durur. Bunun həyata keçirilməsi üçün ilk növbədə geniş və məzmunlu tədbirlər planı işlənilib hazırlanmalıdır.

İlyas Əfəndiyevin bütün əsərlərinin və onun haqqında nəşr olunmuş kitabların, eləcə də dövrü mətbuat materiallarının çoxsaylı oxuculara çatdırılması üçün bütün kitabxanalar, xüsusən də MKS-lər əyani və şifahi təbliğatın: kitab sərgilərindən, kitabxana plakatlarından, stendlərdən, söhbətlərdən, oxucu konfranslarından, sual-cavablardan, biblioqrafik xülasələrdən, məruzə və mühazirələrdən və s. vasitələrdən məqsədə uyğun şəkildə istifadə etməlidirlər.

Əyani təbliğat daha geniş oxucu kütləsinin sistemli şəkildə əhatə edə bilir və onların mütaliəsinə müsbət təsir göstərir. Kitab sərgiləri və ədəbiyyata açıq baxış 15-20 gündən tez dəyişdirilmir. Kitabxanalarda “**İlyas Əfəndiyev -100**”, “**Xalq yazıçısı**”, “**Böyük dramaturq**” və s. başlıqlar altında kitab sərgiləri, kitabxana plakatları, məruzələr və mühazirələr təşkil etmək olar.

“**İlyas Əfəndiyev -100**” başlıqlı kitab sərgisinin təxmini sxemi.

1. Başlıq:
“**İlyas Əfəndiyev -100**”

- 2.** İlyas əfəndiyevin şəkli.
- 3.** İlyas Əfəndiyevin seçilmiş əsərləri.

4. Sərgidə veriləcək sitatlar:

- İlyas Əfəndiyevin əsərləri həm səlis, gözəl bədii dilinə, həm dərin məzmununa görə, həm də yüksək sənətkarlığına görə fərqlənir, oxucuya böyük estetik təsir bağışlayır.

HEYDƏR ƏLİYEV
Ümummilli lider

- İlyas Əfəndiyev əməkçilərin zəhmət birliyini böyük məhəbbətlə və hərarətlə təsvir edir, onların zəhmətini parlaq və real boyalarla göstərir...

SƏMƏD VURĞUN
Xalq şairi

- İlyas Əfəndiyev bir sənətkar kimi həmişə həyatın işıqlı cəhətlərinə xüsusi diqqət verir və qələmə alır.

ƏLİ VƏLİYEV
Xalq yazıçısı

5. Haqqında kitablarda

6. Haqqında dövri mətbuatda

Şairin zəngin yaradıcılığını geniş oxucu kütləsinə çatdırmaq üçün uşaq kitabxanalrında **sual – cavab gəcəsindən** də istifadə etmək məqsədə uyğundur:

1. Sual: İ.Əfəndiyev nə vaxt və harada anadan olmuşdur?

Cavab: İlyas Məhəmməd oğlu Əfəndiyev 1914-cü il may ayının 28-də Füzuli şəhərində anadan olmuşdur.

2. Sual: İlk əsəri hansıdır və neçənci ildə dərc olunmuşdur?

Cavab: İlk mətbu əsəri «Buruqlar arasında» oçerki 1938-ci ilin noyabr ayında dərc olunmuşdur.

3. Sual: İlk tamaşaya qoyulmuş pyesi

Cavab: 1964-cü ildə tamaşaya qoyulmuş «Sən həmişə mənimləsən» pyesi ilə Azərbaycan səhnəsində lirik-psixoloji dramın əsasını qoymuşdur.

4. Sual: Dörd cilddən ibarət «Seçilmiş əsərləri» kitabını oxuculara neçənci ildə təqdim edilmişdir.

Cavab: Azərneşr 1969-73-cü illərdə yazıçının dörd cilddən ibarət «Seçilmiş əsərləri» kitabını oxuculara təqdim etmişdir.

5. Sual: Müasir mövzulara daha çox üstünlük verən yazıçı neçənci ildə hansı tarixi pyesini yaratmışdır?

Cavab: 1971-ci ildə ilk dəfə tarixi mövzuda «Mahnı dağlarda qaldı» pyesini yazmışdır.

6. Sual: İlyas Əfəndiyevə Azərbaycanın xalq yazıçısı adı neçənci ildə verilmişdir?

Cavab: Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 30 iyul 1979-cu il tarixli fərmanı ilə İlyas Əfəndiyevə Azərbaycanın xalq yazıçısı adı verilmişdir.

7. Sual: İlyas Əfəndiyev neçənci ildə Yazıçılar İttifaqına qəbul olunmuşdur?

Cavab: İlyas Əfəndiyev 1940-cı il yanvar ayının 10-da Yazıçılar İttifaqına qəbul olunmuşdur.

8. Sual: İlyas Əfəndiyev neçənci ildə dünyasını dəyişmiş və harda dəfn olunmuşdur?

Cavab: İlyas Əfəndiyev 1996-cı il oktyabr ayının 3-də Bakı şəhərində dünyasını dəyişmiş və Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur.

Kütləvi – şifahi işin ən təsirli və geniş yayılmış metodlarından **söhbəti, mühazirəni, konfransı** da göstərmək olar. **“Azərbaycan ədəbiyyatında İlyas Əfəndiyev zirvəsi”**, **“Əsrin poetik nəsri”** və s.adlı söhbət, mühazirə keçirmək olar. Söhbətləri qrup ilə və ayrı-ayrı şəxslərlə keçirmək olar.

Oxucu konfransı keçirilərkən mövzu tam əhatə olunmalıdır. Kitabxanaçı konfransın keçirilməsi üçün qabaqcadan ayrıca plan tərtib edir. Planda keçiriləcək tədbirin adı, giriş sözü və çıxış edənlərin adları göstərilməlidir. Tədbirdən əvvəl elan və dəvətnamə hazırlanır. Konfransın maraqlı keçməsi üçün ziyalılar cəlb edilməlidir. İlk növbədə kitabxanaçı tədbirin mövzusu üzrə məlumat verməlidir. **“Həmişə müasir yazıçı”** adlı oxucu konfransının mövzuları:

- 1. İ.Əfəndiyevin həyat və yaradıcılığı.**
- 2. Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatında İlyas Əfəndiyev zirvəsi.**
- 3. İlyas əfəndiyev yaradıcılığında Qarabağ mövzusu**
- 4. Elm və mədəniyyət xadimləri İlyas Əfəndiyev haqqında və s.**

Kitabxanalarda həmçinin **disput, dəyirmi masa, kitab müzakirələri də** keçirmək olar.

“Görkəmli nasir” adlı disputun mövzuları:

- 1. İlyas Əfəndiyev yaradıcılığında mənəvi qəhrəmanlığın tərənnümü**
- 2. İlyas Əfəndiyev yazılarının idrak əhəmiyyəti**
- 3. İlyas Əfəndiyev vətənpərvər bir yazıçı kimi**
- 4. Kitabxanalarda yazıçının “Körpüsəlanlar” romanının müzakirəsini** keçirmək olar.

Həmişə məlumdur ki, İ.Əfəndiyev yeni hissləri təbliğ edən, canlı, romantik obrazlar yaradan,

təsirli lirik səhnələri qələmə alan, müşahidə edib sevdiyi real həyat hadisələrini ədəbiyyata gətirən orijinal bir sənətkardır. Yazığının lirik planda yazdığı, obrazların əmək prosesində dəyişməsindən, yeni insani münasibətlərin yaranmasından, «mənəvi körpülərin» salınmasından bəhs edən «Körpüsəlanlar» romanı da belə əsərlərdəndir. Burada üç gəncin (Səriyyə, Adil və Qəribcan) həyata baxışı, hiss və həyəcanları, ailə-əxlaq normaları, vəfa, sədaqət və yoldaşlıq münasibətləri bədii şəkildə təsvir edilmişdir. Azərbaycan romanının inkişafında böyük xidməti olan yazıçı «Körpüsəlanlar» romanında əvvəllər yaratdığı qadın surətlərindən tamamilə fərqlənən Səriyyə kimi orijinal bir obraz yaratmışdır. «Körpüsəlanlar» romanı əmək adamının canlı, yaddaqalan obrazlarını yaratmaq sahəsində yazıçı axtarışlarının yeni uğurlu nəticəsi idi. Romandakı hadisələrin mərkəzində təzəcə ailə qurmuş gənc ər-arvad - Adillə Səriyyə durur. Adillə Səriyyə yenicə evlənmişlər, inandırmağa çalışırlar ki, bir-birlərini sevirlər. Lakin məsələyə dərinədən yanaşan müəllif onların qısa həyat yoluna nəzər salmaqla aralarındakı münasibəti aydınlaşdırır... On səkkiz yaşlı Səriyyə təcrübəsizdir, həyat haqqında təsəvvürü sadədir. O, ər evində sanki qeyri-adi bir şəraitə düşür. Şəhərin mərkəzində üçotaqlı geniş mənzil, son üslubda bahalı mebellər, torşerlər, daha nələr, nələr... Bir az əvvəl kinoya getmək üçün pul tapmayan Səriyyə indi ehtiyacın nə olduğunu bilmir. Adil gözəldir, onunla yaxşı rəftar edir, hamı ərini tərifləyərək çox irəli gedəcəyini deyir. Buna baxmayaraq Səriyyə narahatdır, nə isə bir şeyin çatışmadığını dumanlı olsa da hiss edir. Xoşbəxtliyə müxtəlif prizmalardan baxan bu gənclərin məhəbbətlərində sabitlik, bağlılıq hiss olunmur. Adilə görə, xoşbəxt olmaq vəzifə pillələri ilə yuxarı qalxmaqdan ibarətdir. Səriyyənin isə xoşbəxtlik haqqında hələlik tam təsəvvürü yoxdur. İ.Əfəndiyev «Körpüsəlanlar» əsəri təzə nəşr olunduğu illərdə, roman haqqında məqalə yazan bəzi tənqidçiləri və «bu necə azərbaycanlı qadındır?» - deyə sual verən oxucuları nəzərdə tutaraq göstərmişdir ki, insan var açılmış yolla gedir, insan var ki, yol aç-aça gedir. Mənim qadın obrazlarımla böyük əksəriyyəti yol aç-aça gedən insanlardır... Yol aç-aça gedən qadın obrazlarımla açılmış yolla gedən qadın obrazlarımla kimi təqdim və təsvir etsəydim, onların kədəri də, sevinci də, səadəti də saxta, qeyri-səmimi olardı»

Bu kitabın müzakirəsi auditoriyanın marağına səbəb ola bilər.

Həmçinin kitabxanalarda **“Məhv olmuş gündəliklər”** pyesinin də müzakirəsini keçirmək olar. İlyas Əfəndiyev respublikamızın mənəvi, ictimai, iqtisadi və s.daxilində gedən prosesləri, onların əhəmiyyətini və istiqamətini görüb – duyaraq özünün “Məhv olmuş gündəliklər” pyesində orijinal bədii formada təcəssüm etdirib. “Məhv olmuş gündəliklər” pyesinin daxili struktur prinsipi yeni və maraqlıdır. Dramaturq ictimai-sosial və publisist-rəmzi kontekstləri qarşılaşdıraraq onların kəşimə nöqtəsində sosial təmayüllü lirik –psixoloji kontekst yaradıb. Müəllifin bu əsərində daha sərt, kəskin ovqat, konfliktde iştirak edən, ayrı-ayrı cəbhələrdə dayanan antoqonist ziddiyyətli mürəkkəb personajları görürük.

Uşaq kitabxanalarında yazığının **“Qızbəs xala”, “Qarımış oğlan”, “Gül satan”, “Apardı sellər Saranı”** və s. hekayələri üzrə ucadan oxu və hekayə saati və müzakirə keçirmək olar.

Yazığının ilk kitabında **«Kənddən məktublar»** povesti ilə yanaşı müxtəlif hekayələri də verilmişdir. Bu hekayələr povestlə eyni dövrdə yazılmasına baxmayaraq, sənətkarlıq cəhətindən ondan zəifdir. Düzdür, ədib hekayələrində «bütün ömrü boyu haradasa qurdalanan», Çexovun «Qılafli adam» hekayəsinin qəhrəmanı kimi hər şeyə şübhə ilə baxan, «ailə qurmaq halva yemək deyil ki» fikrinə söykənərək evlənməkdən qorxan, sevməkdən vahimələnən 40 yaşlı «cavanları» tənqid etəsinə tutur /«Qarımış oğlan»/, əyyaşlığı ilə fəxr edib öyünən, yeni-yeni

«zirvələri fəth edən» lovğa, yalançı Süleyman kimi tipləri /«Uxajor»/, pambıq tarlasına bəzənib-düzənib, qalstuk taxaraq, gün yandırmasın deyə əlində çətirlə gələn, günlərini küncdə-bucaqda boş lağ-lağı ilə keçirən, arvadı və üç uşağı olmasına baxmayaraq kəndin gözəllərindən olan Saraya iki dəfə elçi göndərən, müəllim işləsə də elm və mədəniyyətdən xəbərsiz kənd «ziyalısını» /«Mirzə İman»/ ifşa edir. Lakin hiss olunur ki, gənc yazıçının bədii palitrasının lirik boyaları satirik və yumoristik rənglərə nisbətən daha parlaqdır.

Xalqın minillik zəkasının məhsulu olan folklor nümunələrində əcdadlarımızın istək və arzuları, mübarizə tarixi, vətənə məhəbbəti, düşməyə nifrəti, mərdlik, mübarizlik, əməksevərlik, xeyrxahlıq, dostluq, böyüyə hörmət və bu kimi ən gözəl insani keyfiyyətləri əks olunmuşdur. Burada işıqla qaranlığın, xeyirlə şərin, düzlüklə yalanın mübarizəsi təsvir edilir. Ona görə də şifahi xalq ədəbiyyatı bütün dövrlərdə və bütün yazıçılar üçün tükənməz ilham mənbəyi olmuş, ədiblərə həmişə yeni-yeni mövzular vermiş, onları qiymətli bədii əsərlər yaratmağa ruhlandırmışdır. Bu cəhətdən yazıçının «**Qarı dağı**», «**Qəhrəmanla bülbülün nağılı**», «**Apardı sellər Saranı**» və s. hekayələri daha xarakterikdir.

«**Apardı sellər Saranı**» hekayəsində isə ədib başqa bir əfsanəni qələmə almışdı: Soltanın arvadı ölərkən dönə-dönə ərindən xahiş edir ki, yeganə körpəsi Saradan muğayat olsun. Soltan arvadının xahişinə canla-başla əməl edir, qızını tərbiyə edib böyüdür. El-obanın ən gözəl qızı olan Sara Xançobana könül verir, onlar evlənilir. Ər arvadını Muğanda qoyub özü qoyun sürüsü ilə yaylağa gedir. Bu zaman yadelli işğalçılar doğma yurda hücum edir. Qaniçən Fateh Saranı özünə arvad eləmək istəyir, əvəzində Soltana çoxlu var-dövlət və`d edir. El ağsaqqalı ata yeganə qızını yad nəfəsdən qoruyur, onun düşmən əlinə keçməsinə razı olmur. Qızını kükrəyib daşan çaya atıb həlak edir.

Yazıçının uşaq əsərləri arasında «**Yasəmən ağacı**», «**Almurad baba**», «**Ceyran ovu**», «**Murad dayının sevinci**», «**İz ilə**», «**Zəmidə bir turac səslənirdi**», «**Yaylaq qonşumuz**» və s. hekayələri daha çox diqqəti cəlb edir.

Yazıçı «**Yasəmən ağacı**» hekayəsində məktəblilərin mühüm vəzifələrindən olan yaşıllıqların salınması, ağac və gül kollarına qulluq edilməsi, quşların mühafizəsi məsələlərinə toxunmuşdur. Təbiət gözəlliklərinə qarşı qayğıkeş və diqqətli olmaq ideyasını təlqin edən İ.Əfəndiyev, yasəmən ağacının budağını sındıraraq bülbülün yuvasını dağdan Cəfər və Nadir kimi nadinc, dəcəl uşaqları tənqid edir. Həmin xoşagəlməz hadisəni görən Aslan müəllim uşaqlara deyir: «Biz dünyaya, onu daha da gözəlləşdirmək üçün gəlmişik, biz onun gözəlliklərini məhv etmək üçün doğulmamışıq!». Bu sözlər hekayənin əsas ideyasını təşkil edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

Əsərləri

- 1. Seçilmiş əsərləri.** Yeddi cildə. 1-ci cild. Hekayələr. Baş redaktor Elçin. Redaktor Dilsuz. Bakı: Çinar-Çap, 2002. 447s.
- 2. Seçilmiş əsərləri.** Yeddi cildə. 2-ci cild. Pyeslər. Baş redaktor Elçin. Redaktor Dilsuz. - Bakı: Çinar-Çap, 2002. 472 s.
- 3. Seçilmiş əsərləri.** Yeddi cildə. 3-cü cild. Pyeslər. Baş red. Elçin. Red. Dilsuz. -Bakı: Çinar-Çap, 2002. 624 s. 1500 nüsxə.
- 4. Seçilmiş əsərləri.** Yeddi cildə. 4-cü cild. Baş red. Elçin. Red. Dilsuz. Xatirələr. Povestlər. Romanlar. Bakı: Çinar-Çap, 2002, 568s.
- 5. Seçilmiş əsərləri.** Yeddi cildə. 5-ci cild. Romanlar. Baş red. Elçin. Red. Dilsuz. Bakı: Çinar-Çap, 2002. 616 s.
- 6. Seçilmiş əsərləri.** Yeddi cildə. 6-cı cild. Romanlar. Baş red. Elçin, Red. Dilsuz. Bakı: Çinar-Çap, 2002. 424 s.

Haqqında kitablarda və dövri mətbuatda

- 7. Əfəndiyev Əmin.** İlyas Əfəndiyev. Biblioqrafik göstərici. - Bakı: Azərneşr, 1985. - 124 s.
- 8. Əfəndiyev Əmin.** İlyas Əfəndiyev və ədəbi tənqid //Ulduz. - 1999. - №7-8. - s.74-80.
- 9. Əfəndiyev Əmin.** İlyas Əfəndiyevin yaradıcılıq yolu //Elturan. - 1999. - №1-2. - s.43-46.
- 10. Əfəndiyev Əmin.** İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı. - Bakı: Elm, 2000.-310 s.
- 11. Əfəndiyev Əmin.** İlyas Əfəndiyevin teatr düşüncələri //Qobustan. -2000. - №1. - s.36-40.
- 12. İsmayılov Yaqub.** İ.Əfəndiyevin yaradıcılıq yolu. - Bakı: Elm, 1991. - 262 s.
- 13. Seyidov Y.** İlyas Əfəndiyev. Həyatı və yaradıcılığı haqqında müxtəsər очерк. - Bakı: Azərneşr, 1975. - 235 s.

- www.google.az
- <http://ilyasafandiyev.musigi-dunya.az>

Redaktor: MKS-in direktoru Yeganə Əhmədova

Tərtib edən: S.Vurgun adına Mərkəzi Kitabxananın

MBS-nin müdiri Təranə Mirzəyeva